

Hejl, František

[Polišenský, Josef. Otázky studia obecných dějin. II, Prameny k obecným dějinám ve slovenských archívech a knihovnách]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1963, vol. 12, iss. C10, pp. 161-162

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102207>

Access Date: 10. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

toriografie. Snaží se nejradikálněji překlenout protiklad německého a západoevropského historického myšlení, a to i za cenu rozchodu s mýtem o nadřazenosti německé historické vědy. A k tomuto křídlu patří i Rothfels se svou školou. Jejich knížka, kterou jsme se zabývali, představuje zatím nejdůležitější pokus o formulaci zásad, k nimž dospěla současná buržoazní metodologie po střetnutí francouzských vlivů s tradicí německé historiografie. Přes rozdíl v historické metodě a ve směru orientace jsou konečné cíle obou charakterizovaných skupin západoněmecké historiografie shodné. Obě jdou ve své oblasti za tím, co se za našich dnů uskutěčňuje v ekonomice a politice jako integrace západní Evropy. Knížka, o níž byla řeč, je dokladem zaměření jedné větve německé historiografie k Francii. Toto zaměření je obdobou úsilí i jednoho proudu západoněmecké politiky. A tak je celá příručka nad jiné zřetelným důkazem, jak historická věda svými prostředky podporuje zcela určité mocenské a politické zájmy a jaký je a může být její společenský dosah.

Jaroslav Marek

Josef Polišenský, *Otázky studia obecných dějin II*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 3, Praha 1963, stran 78.

V roce 1957 vydala Karlova universita první svazek Polišenského práce „Otázky studia obecných dějin“, v němž autor shromáždil bohaté poznatky o pramenech k obecným dějinám v českých archivech a knihovnách. Záslužná práce Polišenského již tehdy vzbudila pozornost mezi našimi historiky, setkala se s uznáním i s kritikou. Proto svolala katedra obecných dějin KU rozšířené zasedání za účasti vědeckých pracovníků v oboru obecných dějin. Zasedání vybil do prof. Polišenského, aby ve své práci pokračoval a celkově zhodnotilo jeho I. svazek kladně.

Nyní se do rukou naší odborné veřejnosti dostává druhý svazek Polišenského *Otázek*, který shrnuje výsledky jeho badatelsko-heuristického úsilí a seznamuje nás s archivním materiálem k obecným dějinám v archivech a knihovnách na Slovensku. Ve své práci P. vychází z koncepcce, k níž se dobral při přípravě prvního svazku. A jestliže tehdy mohl použít a též plně využil starších soupisů archivních dokumentů k obecným dějinám, v první řadě publikace „Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs“, tu k soupisu dokumentárního materiálu v slovenských knihovnách a archivech obdobná práce dosud napsána nebyla a P. se musel opírat v první řadě o vlastní heuristiku; přitom rovněž využil i nečetné Průvodce, evidenční karty, clenchy, inventáře, katalogy a rejstříky, poskytující alespoň první orientaci po archivních fondech. II. svazek Polišenského *Otázek* shrnuje výsledek průzkumu za léta 1957—1961.

Svou práci P. rozdělil do tří kapitol. V první z nich uvádí čtenáře do problematiky — a to přehledně a stručně — vývoje správy a archivnictví na Slovensku. Polišenského soupis dokumentuje nejen rozvíjenost slovenské archivní sítě, ale vyvrací tradiční názor, jako by tu nebylo dostatek pramenného materiálu ke studiu problematiky obecných dějin. Z tohoto hlediska jsou nejcennější fondy vzešlé z činnosti komitátních institucí, dále pak archivy vérohodných míst, v první řadě církevních institucí, které do r. 1874 plnily funkci veřejných notářů; dále poměrně početný materiál skýtají komorní archivy, vzniklé v souvislosti s podnikáním panovníka či feudálního státu; mimoň. význam zaujímají městské archivy, a to zvl. k mezinárodním obchodním stykům mezi Uhrami a zeměmi střední Evropy. Tu zvláštní pozornost si zaslouží měst. archivy bratislavské, košické, prešovské, levočské, bardějovské, banskobystrický, kežmarský, trnavský a četné j. A konečně cenné dokumenty k hospodářské, politické a kulturní problematice obecných dějin nalézáme v býv. rodinných archivech předních šlechtických rodin, dnes uložených v 2. odděl. státních archivů. Tyto fondy skýtají nejčetnější materiál k otázkám dějin období pozdního feudalismu, přechodu od feudalismu ke kapitalismu a pro počátek kapit. období v Uhrách, skupější jsou již pro období dějin nových a nejnovejších.

Vzhledem k tomu, že *Otázky* mají funkci pouze orientační pomůcky, P. odmítá činit syntetizující přehledy zpracovatelnosti pramenů k určité problematice. Tento postup je nesporně správný nejen z hlediska metodologického a věcného, ale v první řadě proto, že současná situace v popisu a uspořádání státních ústředních a krajských, okresních a městských archivů a knihoven to nedovoluje. To ovšem nijak nezmenšuje užitečnost Polišenského soupisu. Značná část materiálu je totiž roztroušena po různých archivech a nejednou je třeba slovenský materiál doplnit průzkumem příbuzných fondů v českých archivech, ba i v archivech zahraničních, v první řadě maďarských, rumunských a rakouských; městské archivy třeba pak doplnit archivy polských měst, v první řadě Krakova a Přemyslu, na což upozornit autor soupisu opominul.

V II. části svého soupisu charakterizuje Polišenský obsah jednotlivých archivů a knihoven a jejich fondů z hlediska problematiky obecných dějin či podle toho, zda se v nich nalézá

materiál k neslovenským dějinám. Tu postupuje podle současné krajské správní a archivní organizace na Slovensku. Podle jednotlivých archivů autor vypočítává, jaké jsou tu fondy a prameny k obecným dějinám a k jaké problematice a ke kterému období se vztahují. Charakteristiky fondů jsou někdy ještě značně obecné než abychom z nich mohli nabýt konkrétní představy. To ovšem odpovídá nejednou stupni zpracovanosti příslušných archivů a jejich fondů.

Závěrem kapitoly pak P. připojuje stručnou informaci o fondech slovenských knihoven, odkazuje přitom na dřívější popisy a v prvé řadě na publikaci „Slovenské knižnice“.

Výsledky dosavadního výzkumu pramenů k obecným dějinám v slovenských archívech, knihovnách a museích shrnuje pak v III. oddíle. V jednotlivých kapitolách shromažďuje zprávy o fondech a materiálu k dějinám jedné či ke skupině nacionalit, přitom postupuje podle intenzity a rozsahu i významu vztahů, styků a svazků, jež Slovensko mělo s těmito oblastmi. Uvnitř těchto kapitol klasifikuje Polišenský pramenné fondy podle tematických okruhů.

Nejčetnější jsou dokumenty a fondy pro maďarské a uherské dějiny, zvl. k problematice stavovských protihabsburských hnutí v 17.—18. stol., k dějinám zemědělské výroby a poddanských poměrů, k dějinám dolování a obchodu. Zvl. místo zaujímají dokumenty k problematice protitureckých válek, které po dlouhá staletí těžce doléhaly na Slovensko a Uhry. Cenný je materiál k dějinám revol. hnutí v 19. stol., zvl. ve Státním ústředním slovenském archívu (SSUA), k dějinám Maďarské republiky rad a československo-maďarským vztahům v letech 1918 až 1945 aj.

Spojení jihovýchodní Evropy s osudy habsburské monarchie se odráží i v slovenských archívech. K dějinám zeměd. výroby, k hospod. stykům a k polit. dějinám Rumunska se nachází fondy v rodinných archívech feudálních držitelů velkostatků či hodnostářů feudálního státu (Andrassyů, Csákyů, Gyulayů aj.), v archívech spišských a východoslovenských měst.

V slovenských archívech se nalézají i materiály k dějinám zemědělské výroby a poddanských poměrů na jednotlivých panstvích uherských feudálů, které drželi na území dnešní Jugoslávie.

Pro rakouské dějiny je tu materiál k problematice hospodářských a obchodních vztahů a styků, k dějinám habsburské politiky a cenný materiál k dějinám vztahů rakouského a bratislavského dělnického hnutí, na něž již upozornil M. Gosiorovský.

Živé byly kulturní a obchodní styky slovenských měst se Slezskem, které dokumentují městské archívy a knihovny evangelických lyceí v Bratislavě, Levoči a Kežmarku. Na tomto místě při větě archivů k obchodním stykům zůstaly opominuty archívy spišských měst, jejichž třicátkové registry jsou dosud nevyčerpaným zdrojem poznání intenzity a rozsahu obchodu východního Slovenska. Na jiném místě *Otázek* ovšem P. o nich hovoří.

Bohatý je materiál k dějinám obchodních, hospodářských a politických i kulturních styků a vztahů s Polskem, k revoluční spolupráci v 19. století apod.

Vztahy Slovenska se slovanským východem se odrážejí nejen v městských archívech, ale i v komitátních fondech (ŠA Košice, Bratislava, Bytča), kde nalézáme dokumenty k průchodům ruských vojsk Slovenskem za slezských a protinapoleonských válek, k ohlasům vítězství ruských vojsk a událostí v Rusku za 1. světové války (fond Mlýnářce v ŠA Nitra), k dějinám SSSR a k zápasům za Sovětské Rusko po r. 1918. Cenný je tu i materiál k organizování Interhela (Zilina).

V slovenském archivním bohatství jsou zastoupeny i problémy dějin národů severní Evropy a Německa; paleta otázek pochopitelně zde již není tak bohatá.

Hodnotíme-li celkové soupis J. Polišenského, tu je třeba zdůraznit, že se nám v něm poprvé dostává do ruky soustavný — byť i ne zcela úplný a definitivní — popis fondů slovenských archivů a knihoven k problematice obecných dějin. Je to práce záslužná a průkopnická. Je logické, že za současného stavu zpracovanosti archivních fondů můžeme tu a tam leckterý údaj doplnit a rozšířit. Konečně autor na tuto skutečnost sám nejednou poukazuje. Cenný je zároveň i postup Polišenského, že vždy uvádí příbuzné fondy v českých archívech a leckdy i v archívech zahraničních, případně odkazuje na nejnovější práce o tento materiál se opírající. Polišenského soupis jistě uvítá každý pracovník obírající se problematikou obecných dějin, zvláště pak dějin středoevropských národů.

Fr. Hejl

Über die finnischen Archive.

Es ist sicher sehr richtig, dass die gegenwärtige Geschichtskunde bemüht ist, sich vom ungesunden Europazentrismus zu befreien und ihre Aufmerksamkeit auch anderwärts zu lenken. Wir dürfen jedoch nicht auf einige europäische Völker vergessen, die trotz ihrer relativen Abgelegenheit für unsere Geschichte eine gewisse positive Bedeutung haben. Eines dieser